

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ГРИ У НА- ВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	8
1.1. Історичний аналіз сутності та змісту гри.....	8
1.2. Трактування поняття «дидактична гра» у психолого-педаго- гічній літературі.....	17
1.3. Класифікація ігор у психолого-педагогічній літературі.....	21
1.4. Структура дидактичних ігор.....	32
1.5. Особливості організації і проведення ігор на уроках обслугову- ючої праці.....	41
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНО- ЛОГІЙ НА УРОКАХ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ.....	58
2.1. Методика організації дидактичної гри на уроках обслугову- ючої праці.....	58
2.2. Дидактична гра як дієвий засіб розумового розвитку учнів середньої і старшої школи.....	64
2.3. Основи впровадження ігрових технологій на уроках обслуго- вуючої праці.....	67
2.4. Методика розробки і проведення ігрових уроків обслуговуючої праці.....	72
2.5. Ігрові ситуації, які застосовуються на уроках обслуговуючої праці.....	84
2.6. Методика проведення універсальних дидактичних ігор.....	88
2.7. Дидактичні ігри для початку уроку обслуговуючої праці.....	103
2.8. Ігри, що застосовуються під час вивчення нового матері- алу.....	108
2.9. Ігри на закріплення та узагальнення знань, умінь та нави- чок.....	120
2.10. Ігрові уроки.....	134
2.11. Методичні розробки уроків обслуговуючої праці із застосу- ванням дидактичних ігор.....	200

РОЗДІЛ III. З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ.....231

3.1. Кросворди.....	231
3.2. Картки-завдання та опитувальники.....	247
3.3. Технічні загадки.....	267
3.4. Ребуси.....	276
3.5. Сюжетно-рольові ігри на уроках обслуговуючої праці....	293
3.6. Профорієнтаційні ігри на уроках обслуговуючої праці.....	312
3.7. Технічні задачі.....	333
3.8 Приказки та прислів'я до уроків обслуговуючої праці.....	336
3.9. Валеологічні паузи на уроках обслуговуючої праці.....	339
3.10 Рефлексія.....	347
ПІСЛЯМОВА.....	354
ЛІТЕРАТУРА.....	355
ГЛОСАРІЙ.....	364

ВСТУП

Сучасна тенденція розвитку України, її інтеграція в європейське та світове співтовариство висувають перед вітчизняною педагогічною наукою ряд нових проблем, найважливіша з яких – якість підготовки учнів до майбутньої життєдіяльності. Сучасна школа переживає бурхливий час, у системі освіти відбуваються значні зміни, зростає науково-педагогічний потенціал, підвищується якість викладання основ наук, висуваються нові вимоги до рівня загальної середньої освіти. Оскільки традиційне навчання багато в чому не задовольняє сучасні вимоги, існує об'єктивна необхідність застосування новітніх організаційних форм навчальної роботи.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» наголошується на тому, що «система освіти має забезпечувати інноваційний характер навчально-виховної діяльності» [70, с. 2], тому що саме інноваційний підхід до навчання зорієнтований на розвиток творчої особистості, формування в неї нестандартного мислення, такий тип організації навчального процесу ґрунтується на діалозі, виборі, вільному обміні думками, створенні ситуацій успіху.

Аналіз педагогічної теорії та практики переконує в тому, що в умовах сучасної загальноосвітньої школи традиційний підхід до навчання не завжди себе виправдовує, оскільки загальний темп вивчення матеріалу та обсяг знань призначені для засвоєння учнем середнього рівня, велику кількість знань учні отримують у готовому вигляді від учителя, тобто традиційне навчання не забезпечує належним чином інтенсивне оволодіння системою знань, формування вмій та навичок, які б сприяли розвитку творчої особистості, створювали б умови для повнішого та ефективнішого використання розумових можливостей кожної дитини.

Мета національної школи – не просте оволодіння учнями певною сумою знань, а виховання життєво активних, гуманістично спрямованих громадян України, які б у своїй життєдіяльності керувалися національними та світовими загальнолюдськими цінностями. Протиріччя, що виникає між вимогами, які ставить

до кожної особи швидко змінюване суспільство, та рівнем їхньої готовності до майбутньої діяльності вимагає інтенсивного пошуку та розвитку нових підходів до навчально-виховного процесу. Вирішення даного протиріччя можливе за умови зміни технології традиційного навчання. Нові підходи до навчального процесу потрібно шукати у резерві дидактичної гри, яка здатна активізувати навчальну та пізнавальну діяльність, навчити дитину творчо мислити, розвинути уяву, дати можливість розкрити індивідуальність учня, забезпечити позитивну мотивацію здобуття знань, активізувати функціонування інтелектуальних і вольових сфер, відчувати потребу у самоосвіті, формувати стійкий інтерес до предмета, не дарма ще у Стародавньому Римі вчителя, який викладав основи наук, називали «вчителем ігор».

Існують різні погляди на місце гри у навчально-виховному процесі. Одні дослідники розглядають гру як засіб повторення, закріплення та поглиблення знань. Інші не відкидають можливостей дидактичної гри у засвоєнні нових знань. Навчальні ігри сприяють досягненню цілей виховання, формуванню професійної спрямованості.

Педагогічна наука доводить, що основою всебічного розвитку особистості є діяльність, де розвиваються нахили та творчі задатки людини, розкриваються здібності, інтереси, самостійність, активність, винахідливість. Оптимальною для розвитку дитини є така діяльність, яка створює умови для дитячої творчості. Провідна діяльність учнів у школі – навчальна, але, не дивлячись на те, що гра не є ведучою діяльністю, вона не зникає, а зберігається протягом усього періоду навчання, активізуючи навчальну, трудову, спортивну та громадську діяльність. Дитяча активність, бажання діяти, творити, перебудувати світ найкраще виявляються в процесі гри.

Велику увагу грі та її ролі у розвитку дітей приділяли видатні вчені-педагоги і психологи Ю. Азаров, Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, В. Сухомлинський, Д. Ельконін. На їхню думку, без гри немає цілісного розумового розвитку дитини, вона грає, тому що розвивається, й розвивається, тому що грає.

Значна кількість досліджень, пов'язаних з розробкою, організацією та проведенням навчальних ігор, свідчить про великі можливості такого виду навчання щодо підвищення ефектив-

ності навчально-виховного процесу (А. Артемов, Л. Байкова, А.Вербицький, М. Вієвська О. Журник, Л. Кондрашова, Р. Осадчук, П. Підкасистий, В. Платов, В. Семенов, Н. Слюсаренко, П. Щербань, С. Янковська) та інші.

Для сучасної системи освіти ігрові форми важливі перш за все тим, що вони істотно впливають на обсяг, глибину та свідоме засвоєння школярами навчального матеріалу, оскільки учні засвоюють знання, уміння, які здобуті у ході активного самостійного пошуку, у результаті ці знання та вміння більш стійкі. Гра на уроках обслуговуючої праці сприяє розвитку творчих здібностей учнів всіх вікових категорій, стимулює інтерес до навчальної діяльності, сприяє підвищенню рівня розумового розвитку учнів, оптимізує навчання. Ці та інші особливості гри на уроках технології досліджуються у пропонованому посібнику «Ігри та ігрові технології на уроках обслуговуючої праці».

У представленому посібнику подаються теоретичні основи організації та проведення дидактичних, ділових, рольових ігор; методика їх використання на уроках технології. Подані у посібнику навчально-методичні рекомендації, а також розроблені авторами і запозичені з інших джерел навчально-педагогічні ігри, можуть бути ефективно використані на уроках обслуговуючої праці у школі, при проведенні позакласної та гурткової роботи у різноманітних навчальних закладах та центрах дитячої творчості, а також при підготовці майбутніх педагогів технології за спеціальністю «Трудове навчання (обслуговуюча праця)» як студентами, так і викладачами педагогічних училищ і вищих навчальних закладів.

Розв'язання запропонованих навчально-педагогічних ситуацій надасть практичним заняттям професійно-педагогічної спрямованості, що значною мірою покращить якість підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ГРИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

1.1. Історичний аналіз сутності та змісту гри

Здійснити самокорекцію та самовдосконалення своєї поведінки в спілкуванні з оточенням школярі можуть, якщо отримують об'єктивне уявлення про своєрідність власної особистості. У цьому аспекті найбільш значущою діяльністю для них стає гра. Саме в процесі гри створюються можливості для прояву особистої активності, демонстрації своїх потенційних здібностей, якостей і навичок культури спілкування. Гра дає свободу дій і вибору, дозволяє кожному піднятися над особистими проблемами у взаємодії з довкіллям.

Сучасний педагог має бути готовим до організації різних видів діяльності учнів, оскільки життєвий шлях особистості тісно переплітається з діяльністю. Діяльність – це активність людини, спрямована на досягнення свідомо визначених цілей, пов'язаних із задоволенням потреб та інтересів. Діяльність формує і змінює її саму, її волю, характер, здібності.

Психологія обґрунтовує три основних види діяльності – ігрову, навчальну, трудову, які характеризуються гармонійним взаємодоповненням, взаємопроникненням та взаємоіснуванням.

Навчально-виховна ефективність будь-якої діяльності перебуває у прямій залежності від рівня її організації, врахування вікових особливостей дітей, чергування та дозування видів діяльності, різноплановість якої має надзвичайно важливе значення у становленні особистості учня. У діяльності складаються професійно-особистісні особливості людини. Формування її як суб'єкта діяльності починається у грі, у цьому полягає її велике значення.

Роль та значення гри у вихованні підростаючого покоління цікавили філософів, психологів і педагогів як минулого так і сучасності. Так, проблема дитячої ігрової діяльності знайшла своє відображення в багатьох педагогічних теоріях і системах:

Арістотель, Л. Виготський, Г. Гросс, Я.А. Коменський, Д. Локк, А. Макаренко, Рабле, Ж. Піаже, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський. Деякі філософські аспекти гри були осмислені в працях В. Бестужева-Лади, І. Канта, І. Кона, М. Монтеня, Платона, Ф. Шиллера, Г. Щедровицького, та інших.

З розвитком передової наукової думки з'являються перші згадки про гру та ігрову діяльність, хоча й у вузькому розумінні цих понять. Так, Я.А. Коменський у своїй праці «Материнська школа» зазначає: «... Замість справжніх речей для користування дітям необхідно мати готові іграшкові речі... Граючись ними, діти будуть розвивати в тілі здоров'я, в розумі – кмітливість, а в усьому тілі – рухливість. Одним словом, у що б не захотіли грати діти, їм потрібно допомагати, а не заважати» [112, с. 493]. Чеський педагог у процесі використання гри застерігав вихователів «не робити нічого понад міру». Це стосується доцільного дозування усіх видів діяльності, зокрема, й гри. Однак при цьому «вихователями нехай будуть найкращі люди з людей, які вирізняються своєю моральністю – ось дієвий засіб забезпечення позитивного результату виховання» [75, с. 11].

Проблема дитячої ігрової діяльності знайшла своє відображення в багатьох педагогічних теоріях і системах. Значного поширення в світовій педагогічній практиці набула створена у першій половині XIX ст. система дидактичних ігор Ф. Фребеля. Варто зазначити, що ця система спрямовувалася її автором на довілля, проте елементи цієї системи в першій чверті XX ст. застосовувалися і в педагогічній роботі з учнями молодшого шкільного віку. За ідеєю Ф. Фребеля у навчанні й вихованні дітей має реалізуватися принцип зв'язку знань з уміннями і власною творчістю дитини, як це спостерігається, коли діти самостійно діють з різноманітними матеріалами – піском, глиною, деревом тощо. Ф. Фребель вважав, що цілеспрямовано добравши матеріали для розвитку дитини, можна через гру (в початкових формах) готувати її як до навчання, так і до якогось ремесла чи художньої праці [50, с. 46].

Джон Дьюї, який обґрунтував теорію прагматизму, тобто інструментальної педагогіки, вказував на необхідність такої організації процесу навчання, яка б ґрунтувалася на спонтанних інтересах і особистому суб'єктивному досвіді дитини. Він

пропонував навчання замінити ігровою діяльністю, в процесі якої дитина робить власні відкриття і вибирає власний спосіб пізнання істини [112].

Певний інтерес мають дослідження швейцарського психолога Ж. Піаже, щодо аналізу розвитку мислення дитини під час гри. За його визначенням, гра – це насамперед звичайна асиміляція, функціональна або відтворююча. Учений дає інтерпретацію гри, виходячи із структури мислення дитини. Ж. Піаже виділяє ігри-вправи, символічні ігри та ігри за правилами. За його твердженням, ігри мають риси подібності та відмінності. Ігри подібні тим, що є формами поведінки, у якій переважає асиміляція, а їх відмінність полягає у тому, що на кожному етапі розвитку дитини дійсність асимілюється за різними схемами. Ж. Піаже вказує на те, що вправа, символ і правило є трьома послідовними етапами, які характеризують групи ігор за їх змістовою структурою. Учений стверджує, що гра залежить від структури мислення дитини на тому чи іншому етапі розвитку [12].

Проблемами психології гри займалися і радянські вчені: Б. Ананьєв, М. Басов, П. Блонський, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтєв, С. Рубінштейн та інші.

Так, М. Басов, заперечуючи чисто натуралістичну теорію гри, яка стверджує, що джерело гри перебуває у самій особистості, а не в системі відносин дитини з навколишньою дійсністю, ототожнює діяльність і активність. Учений аналізує поведінку за схемою «стимул – реакція», не розуміючи предметної сутності людської діяльності [98, с. 51].

Значний внесок у розробку теорії гри зробив Л. Виготський. Він звернув увагу на гру як основний вид діяльності дітей дошкільного віку і сформулював гіпотезу психологічного змісту розгорнутої форми рольової гри. Докладно досліджуючи гру, Л. Виготський помітив закономірне явище – ігровою діяльністю створюються умови для внутрішнього, психологічного зростання дитини: «У грі дитина завжди вище свого середнього віку; вона начебто на голову вища за себе. Гра в конденсованому вигляді містить в собі ... усі тенденції розвитку; у грі дитина ніби намагається зробити стрибок над рівнем своєї звичайної поведінки» [18, с.63]. Отже, гра визначає кардинальні зміни не лише психічних процесів, а й особистості в цілому.